

OPP

Obavještenje o promjeni propisa

Naziv propisa:	Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini
Svrha propisa:	U skladu sa Zakonom o vazduhoplovstvu BiH, član 14. Sektor za vazduhoplovnu navigaciju i aerodrome (ANAD), Odsjek za vazduhoplovnu navigaciju (ANS) u sklopu planiranih aktivnosti pristupiće izradi propisa iz oblasti koju definiše Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini. Pravilnik će biti usklađen sa standardima i preporučenom praksom EUROCONTROL-a i Uredbama Evropske komisije (EC). Pravilnik će biti usklađen sa standardima i preporučenom praksom Međunarodne organizacije za civilno vazduhoplovstvo (ICAO) i Uredbama Evropske komisije (EC).
Obrazloženje ^{1*}	Važeći Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 33/13) nije u potpunosti usklađen sa drugim relevantnim propisima iz ove oblasti. Donošenjem Pravilnika o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini pravilnik koji je trenutno na snazi će biti stavljen van snage.
Datum objave OPP:	30.12.2016. godine
Rok za dostavu komentara:	30.01.2017.
Kome se dostavljaju komentari:	Biljana Blagojević
e-mail na koji se dostavljaju komentari:	biljana.blagojevic@bhdca.gov.ba
Prilog Prednacrt propisa:	Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini.

¹ Objašnjena potreba za donošenjem propisa i druge informacije kao što su: pravni osnov za uvođenje propisa, razlozi i objašnjenje odabrane politike, usklađenost sa evropskim zakonodavstvom, provedbeni mehanizmi i obezbjeđenje poštovanja propisa, potrebna finansijska sredstva za provođenje propisa i finansijski efekti itd.

ToR
Inicijativa za izradu propisa

1.	Radni naziv propisa	Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini
2.	Datum:	05.12.2016. godine
3.	Podnosilac ToR-a	ANS (Odsjek za vazduhoplovnu navigaciju) Biljana Blagojević, Stručni saradnik za vazduhoplovne publikacije, organizaciju vazdušnog prostora i prilazne i odletne procedure letenja AIP/LSSIP/RNAV/SID/STAR
4.	Referentni propis	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zakon o vazduhoplovstvu Bosne i Hercegovine, („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 39/09); ✓ Aneks 4 Konvencije o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu – Vazduhoplovne karte (Aeronautical Charts); ✓ Aneks 14 Konvencije o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu – Aerodromi (Aerodromes), Tomovi I i II; ✓ Aneks 15 Konvencije o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu – Službe vazduhoplovnog informisanja (Aeronautical Information Services); ✓ Uredba (EU) br. 1035/2011 kojom se utvrđuju zahtjevi za pružanje usluga vazdušne plovidbe;
5.	Svrha propisa ²	U skladu sa Zakonom o vazduhoplovstvu BiH, član 14. Sektor za vazduhoplovnu navigaciju i aerodrome (ANAD), Odsjek za vazduhoplovnu navigaciju (ANS) u sklopu planiranih aktivnosti pristupiće izradi propisa iz oblasti koju definiše Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini. Pravilnik će biti usklađen sa standardima i preporučenom praksom EUROCONTROL-a i Uredbama Evropske komisije (EC). Pravilnik će biti usklađen sa standardima i preporučenom praksom Međunarodne organizacije za civilno vazduhoplovstvo (ICAO) i Uredbama Evropske komisije (EC).
6.	Obrazloženje ³	Važeći Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 33/13) nije u potpunosti usklađen sa relevantnim propisima iz ove oblasti. Zbog velikih izmjena u ICAO Aneksu 15 – Usluge vazduhoplovnog informisanja, pristupilo se izradi novog pravilnika o pružanju usluga vazduhoplovnog informisanja u

² U skladu sa članom 7. Pravila za konsultacije u izradi pravnih propisa.

³ Objašnjena potreba za donošenjem propisa i druge informacije kao što su: pravni osnov za uvođenje propisa, razlozi i objašnjenje odabrane politike, usklađenost sa evropskim zakonodavstvom, provedbeni mehanizmi i obezbjeđenje poštovanja propisa, potrebna finansijska sredstva za provođenje propisa i finansijski efekti itd.

		Bosni i Hercegovini.
7.	Predlog sastava tima za izradu propisa	<p>✓ Stručno osoblje Odsjeka za vazduhoplovnu navigaciju (ANS);</p> <p>U slučaju procjene o potrebi, timu se mogu priključiti i predstavnici iz drugih vazduhoplovnih organizacija, udruženja, avio prevoznika, industrije itd.</p> <p>Radom tima rukovodi Šef odsjeka vazduhoplovne navigacije (ANS).</p>
8.	Rok za izradu propisa	31.12.2016.
9.	Rok za donošenje propisa	maj 2017.
10.	Forma budućeg propisa (zakon, pravilnik, procedura, uputstvo, odluka, naredba, itd.)	<p>Propis će biti izrađen u formi pravilnika.</p> <p>Rok za usaglašavanje propisa je 30 dana.</p>

Šef odsjeka, nosilac aktivnosti izrade propisa:

Radomir Gavrić

Na osnovu člana 16. i člana 61. stav (1) Zakona o upravi („Službeni glasnik BiH“, broj: 32/02 i 102/09), 14. stav (1) Zakona o vazduhoplovstvu Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj: 39/09), generalni direktor Direkcije za civilno vazduhoplovstvo Bosne i Hercegovine donosi:

PRAVILNIK

O USLUGAMA VAZDUHOPLOVNOG INFORMISANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Član 1. (Predmet pravilnika)

(1) Ovim pravilnikom se propisuje način pružanja usluga vazduhoplovnog informisanja, uključujući i zahtjeve koji se odnose na sistem kvaliteta.

(2) Ovim pravilnikom se bliže propisuje sadržaj i izgled elemenata Integrisanog paketa vazduhoplovnih informacija (u daljem tekstu: „IAIP“), vrste podataka koji se unose u IAIP izvori podataka i način prikupljanja, dostavljanja i objavljivanja podataka.

Član 2. (Pojmovi i skraćenice)

(1) Pojmovi koji se upotrebljavaju u ovom pravilniku imaju slijedeće značenje:

- a) Aerodrom (*Aerodrome*): Unaprijed definisano područje na kopnu ili vodi (uključujući sve objekte, instalacije i opremu) namijenjeno za slijetanje, polijetanje i kretanje vazduhoplova u bilo kojem dijelu ili cjelini.
- b) Aerodromski operator: fizičko ili pravno lice kojem je izdata potvrda za korištenje aerodroma od strane nadležne vazduhoplovne vlasti.
- c) Amandman na AIP (*AIP Ammendmet*): Sadrži izmjene stalne prirode informacija objavljenih u AIP-u;
- d) AIS proizvod (*AIS product*): Vazduhoplovni podaci i vazduhoplovne informacije u formi elemenata Integrisanog paketa vazduhoplovnih informacija (izuzev NOTAM-a i PIB-a), uključujući vazduhoplovne karte ili u formi pogodnih/odgovarajućih elektronskih medija;
- e) Apsolutna visina (*Altitude*): Vertikalna udaljenost nivoa, tačke ili objekta koji se smatra tačkom, mjereno od srednjeg nivoa mora (*MSL- Mean Sea Level*);
- f) Aspekti ljudskog faktora (*Human factor principles*): Načela koja se primjenjuju na projektovanje vazduhoplova, sertifikaciju, obuku osoblja, operacije i održavanje, a čiji je cilj bezbjedna interakcija između čovjeka i komponenti drugih sistema, uzimajući u obzir značaj ljudskih mogućnosti;
- g) Datum (*Datum*): Bilo koja veličina ili skup veličina koji može da služi kao referenca ili osnova za izračunavanje drugih veličina (ISO 19104);

- h) Direkcija za civilno vazduhoplovstvo Bosne i Hercegovine (*Bosnia and Herzegovina Directorate of Civil Aviation*): Nadležna vazduhoplovna vlast Bosne i Hercegovine.
- i) Državna nadzorna vlast/Nacionalno nadzorno tijelo (*National Supervisory Authority*): označava BHDCA;
- j) Dodaci na AIP (*AIP Supplement*): Privremene izmjene informacija u AIP-u, koje se objavljuju na posebnim/izdvojenim stranicama.
- k) Garancija kvaliteta (*Quality assurance*): Dio upravljanja kvalitetom koji se bavi obezbjeđivanjem uvjerenja da će zahtjevi kvaliteta biti ispunjeni (ISO 9000);
- l) Geoid (*Geoid*): Površina jednakih potencijala (ekvipotencijalna površina) u polju Zemljine gravitacije koja se poklapa sa neuznemirenim srednjim nivoom mora kontinuirano produženim kroz kontinente. Oblik geoida je nepravilan zbog lokalnih gravitacionih poremećaja (plima, salinitet, strujanja, i sl.) i smjer gravitacije je upravan/normalan na geoid u svakoj tački.
- m) Gregorijanski kalendar (*Gregorian calendar*): Kalendar u opštoj upotrebi. Prvi put je uveden 1582. godine kako bi se definisala godina koja bliže aproksimira tropsku godinu nego Julijanski kalendar (ISO 19108);
- n) Helidrom (*Heliport*): Aerodrom ili određena površina na zemlji ili objektu koja je, u potpunosti ili djelimično, namjenjena za slijetanje, polijetanje i kretanje helikoptera na zemlji;
- o) Integrisani paket vazduhoplovnih informacija (*Integrated Aeronautical Information Package*): Paket koji se sastoji od slijedećih elemenata:
 1. Zbornik vazduhoplovnih informacija, uključujući amandmane na AIP,
 2. Dodatke na AIP,
 3. Hitnih vazduhoplovnih obavještenja - NOTAM i Pretpoletnih informativnih biltena,
 4. Vazduhoplovnih informativnih cirkulara (AIC), i
 5. Kontrolnih lista i lista važećih NOTAM-a;
- p) Integritet vazduhoplovnih podataka (*Integrity (aeronautical data)*): Stepen pouzdanosti da vazduhoplovni podaci i njihove vrijednosti nisu bili izgubljeni ili promjenjeni od vremena nastanka ili ovlaštene izmjene;
- r) Kalendar (*Calendar*): Diskretni vremenski referentni sistem koji služi kao osnova za definisanje vremenskog položaja s vremenskom jedinicom od jednog dana (ISO 19108).
- s) Karakteristika objekta (*Feature attribute*): Karakteristika objekta (ISO 19101). Karakteristika objekta sadrži naziv, tip podataka i domen vrijednosti koji mu je dodijeljen;

- t) Klasifikacija integriteta (*Integrity classification*): Klasifikacija zasnovana na potencijalnom riziku koji proizilazi iz korištenja izgubljenih ili izmjenjenih podataka. Vazduhoplovni podaci se po integritetu klasifikuju kao:
1. rutinski podaci: postoji vrlo mala vjerovatnoća da korištenjem greškom izmjenjenih rutinskih podataka nastavak letenja ili slijetanje vazduhoplova bude vrlo rizično sa mogućnošću katastrofe;
 2. bitni podaci: postoji mala vjerovatnoća da korištenjem greškom izmjenjenih bitnih podataka nastavak letenja ili slijetanje vazduhoplova bude vrlo rizično sa mogućnošću katastrofe;
 3. kritični podaci: postoji velika vjerovatnoća da korištenjem greškom izmjenjenih kritičnih podataka nastavak letenja ili slijetanje vazduhoplova bude vrlo rizično sa mogućnošću katastrofe.
- u) Kontrolisana zona (*Control zone*): Kontrolisani vazdušni prostor koji se prostire od zemlje do određenog nivoa u visinu.
- v) Kontrolisana oblast (*Control area*): Kontrolisani vazdušni prostor koji se prostire iznad utvrđene granice iznad zemlje.
- z) Kontrola ciklične redundancije (*Cyclic redundancy check*): Matematički algoritam koji se primjenjuje na broičano izražavanje podataka, koji omogućava nivo bezbjednosti u odnosu na gubitak ili promjenu podataka.
- aa) Kvalitet podataka (*Data quality*): Stepem ili nivo pouzdanosti da pruženi podaci ispunjavaju zahtjeve korisnika u pogledu tačnosti, rezolucije i integriteta.
- bb) Kvalitet (*Quality*): Stepem u kojem skup svojstvenih karakteristika ispunjava zahtjeve (ISO 9000).
- cc) Kontrola kvaliteta (*Quality control*): Operativni postupci i aktivnosti koje se koriste da bi se ispunili zahtjevi za kvalitet (ISO 9000).
- dd) Manevarska površina (*Manoeuvring area*): Dio aerodroma koji je određen za polijetanje, slijetanje i rulanje vazduhoplova, osim platformi;
- ee) Međunarodna NOTAM kancelarija (*International NOTAM Office (NOF)*): Kancelarija uspostavljena od strane države u svrhu razmjenjivanja NOTAM-a na međunarodnom nivou;
- ff) Međunarodni aerodrom (*International airport*): Bilo koji aerodrom koji je država članica na čijoj se teritoriji aerodrom nalazi odredila za aerodrom ulaska i odlaska u međunarodnom vazdušnom saobraćaju, na kome se sprovode formalnosti koje se tiču carine, imigracije, zdravstva, životinjskog i biljnog karantina i slični postupci;
- gg) Metapodaci (*Metadata*): Predstavljaju podatke o podacima (ISO 19115). Metapodaci pružaju strukturirani opis sadržaja, kvaliteta, stanja ili drugih karakteristika podataka;
- hh) Nadmorska visina (*Elevation*): Vertikalno rastojanje tačke ili nivoa na površini Zemlje ili projektovanog na površinu Zemlje, mjereno u odnosu na srednji nivo mora;
- ii) Nadmorska visina aerodroma (*Aerodrome elevation*): Nadmorska visina najviše tačke na površini za slijetanje;

- jj) Nadmorska visina (*Elevation*): Vertikalno rastojanje tačke ili nivoa mora na površini zemlje, mjereno od srednjeg nivoa mora.
- kk) NOTAM (*Notice to Airmen*): Telekomunikacijski distribuirana poruka koja sadrži informacije o uspostavljanju, stanju ili izmjeni vazduhoplovnog sredstva, usluge, postupka ili opasnosti, čije je blagovremeno poznavanje neophodno osoblju koje učestvuje u pripremi i izvršavanju letenja;
- ll) Oblast informisanja vazduhoplova u letu (*Flight Information Region – FIR*): Vazdušni prostor određenih dimenzija u kojem se pružaju usluge informisanja vazduhoplova u letu i uzbunjivanja;
- mm) Ograničena zona (*Restricted area*): Dio vazdušnog prostora u kome se na određeno vrijeme letenje vazduhoplova ograničava i odvija prema unaprijed određenim uslovima;
- nn) Opasna zona (*Danger area*): Dio vazdušnog prostora utvrđenih dimenzija unutar kojeg, u određenim periodima, mogu postojati aktivnosti opasne po letenje vazduhoplova.
- oo) Platforma (*Apron*): Određeno područje koje je namijenjeno za smještaj vazduhoplova radi ukrcavanja ili iskrcavanja putnika, utovara ili istovara pošte ili tereta, snabdijevanja gorivom, parkiranja ili održavanja;
- pp) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja: Agencija za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi (BHANSA) ili druga organizacija koja posjeduje važeći sertifikat za pružanje usluga vazduhoplovnog informisanja, a imenovana je od strane nadležne vazduhoplovne vlasti.
- rr) Poletno-sletna staza (*Runway*): Definisana pravougaona površina na aerodromu na kopnu namjenjena za slijetanje i polijetanje vazduhoplova.
- ss) Površ za prikupljanje podataka o preprekama/terenu (*Obstacle/terrain data collection surface*): Određena površ namjenjena prikupljanju podataka o preprekama/terenu;
- tt) Pozicija (geografska) (*Position (geographical)*): Skup koordinata (geografska širina i geografska dužina) utvrđenih u odnosu na referentni matematički elipsoid kojim se definiše pozicija tačke na površini Zemlje;
- uu) Prepreka (*Obstacle*): Označava sve fiksne (privremene ili stalne) i pokretne objekte ili njihove dijelove, koji:
 1. su smješteni na površini namjenjenoj za kretanje vazduhoplova po tlu; ili
 2. nadvišavaju definisane površine namjenjene za zaštitu vazduhoplova u letu; ili
 3. se nalaze izvan tih definisanih površina i ocijenjeni su kao opasni za vazdušnu plovidbu.
- vv) Pretpoletni informativni bilten (*Pre-flight information bulletin*): Prikaz aktuelnih NOTAM informacija od operativnog značaja, pripremljen neposredno prije izvršenja leta;

- zz) Prelazna apsolutna visina (*Transition Altitude*): Apsolutna visina na kojoj ili ispod koje se vertikalna pozicija vazduhoplova izražava kao apsolutna visina;
- aaa) Prag (*Threshold*): Početak dijela poletno-sletne staze upotrebljiv za slijetanje.
- bbb) Princip ljudskog faktora (*Human Factor Principles*): Principi koji se primjenjuju u dizajnu, sertifikaciji, obuci, operacijama i održavanju u vazduhoplovstvu i koji teže bezbjednom interfejsu između ljudi i drugih komponenti sistema uzimajući u obzir ljudske mogućnosti;
- ccc) Regulisanje i kontrola vazduhoplovnih informacija (*AIRAC*): Sistem sa svrhom pravovremenog najavljiivanja okolnosti koje zahtjevaju značajne izmjene u operativnoj praksi, zasnovan na zajedničkim, unaprijed određenim datumima stupanja na snagu;
- ddd) Rezolucija (*Resolution*): Broj jedinica ili cifara pomoću kojih se izmjerena ili izračunata vrijednost izražava i koristi;
- eee) Rulna staza (*Taxiway*): Određena površina na aerodromu na kopnu koja je namjenjena za rulanje vazduhoplova i koja služi za povezivanje različitih dijelova aerodroma uključujući:
1. stazu za kretanje vazduhoplova do parking pozicije – dio platforme koji je projektovan kao rulna staza i koja omogućava pristup isključivo parking pozicijama;
 2. rulnu stazu na platformi – dio sistema rulnih staza koji se nalazi na platformi i kojim se obezbjeđuje putanja za kretanje vazduhoplova preko platforme;
 3. rulnu stau za brzi izlazak vazduhoplova – rulna staza koja je povezana sa poletno-sletnom stazom pod oštrim uglom i koja je projektovana tako da omogućava da vazduhoplov koji je sletio izađe sa poletno-sletne staze pri većim brzinama od onih koje postižu na drugim stazama za izlazak vazduhoplova, čime se smanjuje vrijeme zauzetosti poletno-sletne staze;
- fff) Sertifikacija (*Certification*): Predstavlja postupak utvrđivanja usklađenosti podnosioca zahtjeva sa primjenljivim zahtjevima, uključujući odredbe Zakona o vazduhoplovstvu Bosne i Hercegovine i propise donesene na osnovu tog zakona, kao i izdavanje odgovarajućeg sertifikata koji potvrđuje takvu usklađenost i upis imaoca sertifikata u relevantan registar;
- ggg) Slijedljivost (*Traceability*): Sposobnost praćenja istorije, primjene ili lokacije predmeta razmatranja;
- hhh) Specifikacija informacionog proizvoda (*Data Product Certification*): Detaljan opis skupa podataka ili serije skupa podataka zajedno sa dodatnim informacijama koje omogućavaju kreiranje tog skupa ili serije skupa podataka, njegovo dostavljanje drugom licu i korištenje od strane drugog lica (ISO 19131). Specifikacija informacionog proizvoda daje opis svih podataka i specifikaciju za mapiranje svih podataka u skup podataka. Može da se koristi za produkciju, prodaju, krajnju upotrebu ili u druge svrhe;
- iii) Tačnost (*Accuracy*): Stepem podudaranja između predviđene ili izmjerene vrijednosti i stvarne vrijednosti;

- jjj) Teren (*Terrain*): Površina Zemlje koja sadrži prirodno nastale elemente kao što su brda, grebeni, doline, vodene površine, površine koje su trajno pod snijegom i ledom, isključujući prepreke;
- kkk) Undulacija geoida (*Geoid undulation*): Odstupanje geoida iznad ili ispod referentnog matematičkog elipsoida;
- lll) Upravljanje kvalitetom (*Quality management*): Koordinisane aktivnosti koje usmjeravaju i kontrolišu organizaciju u pogledu kvaliteta (ISO 9000);
- mmm) Upravljanje vazduhoplovnim informacijama (*Aeronautical Information Management*): Dinamičko, integrisano upravljanje vazduhoplovnim informacijama kroz pružanje i razmjenu digitalnih vazduhoplovnih podataka garantovanog kvaliteta u saradnji sa svim učesnicima;
- nnn) Usluge vazduhoplovnog informisanja (*Aeronautical Information Services*): Usluge uspostavljene u okviru utvrđene oblasti pokrivenosti kojima se pružaju vazduhoplovni podaci i vazduhoplovne informacije neophodni za bezbjednu, redovnu i efikasnu vazдушnu plovību;
- ooo) Usluge u vazdušnoj plovību: Opšti pojam koji označava pružanje usluga vazduhoplovnog informisanja, kontrole vazdušnog saobraćaja, navigacije, komunikacije, nadzora i meteoroloških usluga;
- rrr) Validacija (*Validation*): Potvrda, kroz pružanje objektivnih dokaza, da su ispunjeni zahtjevi za specifičnu namjeravanu upotrebu ili primjenu (ISO 9000);
- sss) Vazduhoplovni podaci (*Aeronautical data*): Predstavljaju formalizovan prikaz vazduhoplovnih činjenica, koncepata ili uputstava, podesan za komunikaciju, interpretaciju, tumačenje ili obradu;
- ttt) Vazduhoplovne informacije (*Aeronautical information*): Informacije koje proizilaze iz prikupljanja, analize i formatiranja vazduhoplovnih podataka.
- uuu) Vazduhoplovni informativni cirkular (*Aeronautical Information Circular*): Obavještenje koje sadrži informacije koje se ne mogu objaviti putem NOTAM-a ili AIP-a, koje se odnose na bezbjednost letenja, vazдушnu plovību, tehnički, administrativni ili zakonodavni sadržaj;
- vvv) Vazduhoplov (*Aircraft*): Svaka mašina koja se održava u atmosferi zbog reakcije vazduha, osim reakcije vazduha u odnosu na zemljišnu površinu;
- zzz) Verifikacija (*Verification*): Potvrda, kroz pružanje objektivnih dokaza, da su zadovoljeni specifični zahtjevi (ISO 9000);
- aaaa) Vidljivost duž poletno-sletne staze (*Runway Visual Range – RVR*): Rastojanje do kojeg pilot vazduhoplova koji se nalazi na osi poletno-sletne staze može da vidi oznake na površini poletno-sletne staze ili svjetla koja označavaju poletno-sletnu stazu ili njenu osu;
- bbbb) Zabranjena zona (*Prohibited area*): Vazdušni prostor određenih dimenzija iznad zemlje ili teritorijalnih voda neke države u kojem je letenje vazduhoplova zabranjeno;
- cccc) Zahtjev (*Requirement*): Potreba ili očekivanje koje je utvrđeno, opšte primljeno ili obavezno (ISO 9000);

- dddd) Zbornik vazduhoplovnih informacija (*Aeronautical Information Publication*): Zbornik koji objavljuje država ili se objavljuje u ime države i sadrži vazduhoplovne informacije trajnog karaktera značajne za vazдушnu plovību;
- eeee) Zona identifikacije za potrebe vazdušne odbrane (*Air Defence Identification Zone*): Posebno određeni vazdušni prostor utvrđenih dimenzija u okviru kog vazduhoplovi moraju da poštuju posebne postupke za identifikaciju i izvještavanje, pored onih koji se odnose na pružanje usluga u vazdušnom saobraćaju;
- ffff) Zona bez prepreka (*Obstacle free zone*): Vazdušni prostor iznad unutrašnje granice površi, unutrašnjih prelaznih površi i površi prekinutog slijetanja i onaj dio zaštitnog pojasa ograničenog tim površinama u kome nema prodora bilo koje fiksne prepreke, osim lakih i lomljivih objekata koji se koriste za navigaciju.

*ISO Standard

- ✓ **9000 – Quality Management System – Fundamentals and Vocabulary** (*Osnove i rječnik: predstavlja koncept sistema upravljanja kao i terminologiju koja se koristi*)
- ✓ **19101 – Geographic information – Reference Model** (*Standardizacija geografskih informacija – referentni model*)
- ✓ **19104 – Geographic information – Terminology** (*Standardizacija geografskih informacija – terminologija*)
- ✓ **19108 – Geographic information – Temporal schema** (*Standardizacija geografskih informacija – vremenska šema*)
- ✓ **19109 – Geographic information – Rules for application schema** (*Standardizacija geografskih informacija – pravila za primjenu šema*)
- ✓ **19110 – Geographic information – Feature cataloguing schema** (*Standardizacija geografskih informacija – karakteristika katalogizacije šema*)
- ✓ **19115 – Geographic information – Metadata** (*Standardizacija geografskih informacija – metapodatak*)
- ✓ **19117 – Geographic information – Portrayal** (*Standardizacija geografskih podataka – opis*)
- ✓ **19131 – Geographic information – Data product specification** (*Standardizacija geografskih podataka – specifikacije*)

(2) Skraćenice upotrebijene u ovom pravilniku imaju slijedeće značenje:

- a) AIC (*Aeronautical Information Circular*) - Vazduhoplovni informativni cirkular;
- b) AIP (*Aeronautical Information Publication*) - Zbornik vazduhoplovnih informacija;
- c) AIS (*Aeronautical Information Services*) - Usluge vazduhoplovnog informisanja u vazdušnoj plovību;
- d) AIRAC – (*Aeronautical Information Regulation and Control*)- Regulisanje i kontrola vazduhoplovnih informacija;
- e) AMDT (*Amendment (AIP Amendment)*) - AIP Amandman;
- f) AFTN (*Aeronautical Fixed Telecommunication Network*) - Vazduhoplovna fiksna telekomunikaciona mreža;
- g) ATM (*Air Traffic Management*) - Upravljanje vazdušnim saobraćajem;
- h) ATS (*Air Traffic Services*) - Usluge kontrole vazdušnog saobraćaja u vazdušnoj plovību;
- i) AIP SUP (*AIP Supplement*) - AIP dodaci;

- j) BHDCA (*Bosnia and Herzegovina Directorate of Civil Aviation*) - Direkcija za civilno vazduhoplovstvo Bosne i Hercegovine;
- k) CPDLC (*Controller-pilot data link communications*) - Komunikacija prenosom podataka kontrolor-pilot;
- l) CRC (*Cyclic Redundancy Check*)- Provjera ciklične redundancije;
- m) CTA (*Control Area*) - Kontrolisana oblast;
- n) CTZ (*Control Zone*) - Kontrolisana zona;
- o) D (*Danger Area*) - Opasna zona;
- p) DME (*Distance Measuring Equipment*) - Uređaj za mjerenje udaljenosti;
- q) H24 (*Continuous day and night service*) - Danonoćna služba;
- r) FIS (*Flight Information Service*) - Služba informisanja u letu;
- r) FATO (*Final Approach and Take-off Area*) - Zona završnog prilaženja i polijetanja;
- s) IAIP (*Integrated Aeronautical Information Package*) - Integrisani paket vazduhoplovnih informacija;
- t) ICAO (*International Civil Aviation Organisation*) - Međunarodna organizacija za civilno vazduhoplovstvo;
- u) ILS (*Instrument Landing System*) - Sistem za instrumentalno slijetanje;
- v) IFR (*Instrument Flight Rules*) -Pravila instrumentalnog letenja;
- z) MSL (*Mean Sea Level*) - Srednji nivo mora;
- aa) NOF (*International NOTAM Office*) - Međunarodna NOTAM kancelarija;
- bb) NOTAM (*Notice To Airman*) - Telekomunikacioni distribuisana poruka koja sadrži informacije o uspostavljanju, stanju ili izmjeni vazduhoplovnog sredstva, usluge, postupka ili opasnosti, čije je blagovremeno poznavanje neophodno osoblju koje učestvuje u pripremi i izvršenju leta;
- cc) NSA (National Supervisory Authority) – Državna nadzorna vlast/Nacionalno nadzorno tijelo;
- dd) P (*Prohibited Area*) - Zabranjena zona;
- ee) QMS (*Quality Management System*) - Sistem upravljanja kvalitetom;
- ff) PIB (*Pre-flight Information Bulletin*) - Pretpoletni informativni bilten;
- gg) R (*Restricted Area*) - Ograničena zona;
- hh) RWY (*Runway*) - Poletno-sletna staza;

- ii) SARPs (*Standard and Recommended Practices*) - Standardi i preporučena praksa (ICAO);
- jj) SID (*Standard Instrument Departure*) - Standardni instrumentalni odlazak;
- kk) SSR (*Secondary Surveillance Radar*) - Sekundarni nadzorni radar;
- ll) STAR (*Standard Instrument Arrival*) - Standardni instrumentalni dolazak;
- mm) THR (*Threshold*) - Prag poletno-sletne staze;
- nn) TLOF (*Touchdown and Lift-off Area*) - Zona prizemljenja i uzleta;
- oo) WGS-84 (*World Geodetic System 1984*) - Svjetski geodetski sistem;
- pp) UTC (*Coordinated Universal Time*) - Univerzalno koordinisano vrijeme.

Član 3. (Nadležnosti)

(1) Bosna i Hercegovina u skladu sa ICAO Aneksom 15 obezbjeđuje:(ICAO Annex 15, *Aeronautical Information Services*):

- a) pružanje usluga vazduhoplovnog informisanja, ili
- b) zaključivanje sporazuma sa drugim državama, potpisnicama Čikaške konvencije, o zajedničkom pružanju usluga vazduhoplovnog informisanja, ili
- c) delegiranje ovlaštenja za pružanje usluga vazduhoplovnog informisanja organizaciji, pod uslovom da ispunjava standarde i preporučenu praksu Aneksa 15 Usluge vazduhoplovnog informisanja (*ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services*).

(2) Vazduhoplovne informacije koje su objavljene u ime i za račun Bosne i Hercegovine, kao takve će biti naznačene, odnosno mora biti naznačeno da su objavljene od strane Bosne i Hercegovine.

(3) Bosna i Hercegovina će, u skladu sa Zakonom o vazduhoplovstvu Bosne i Hercegovine, preduzeti sve potrebne mjere kako bi obezbjedila publikovanje blagovremenih i adekvatnih informacija i njihov odgovarajući kvalitet. Navedene informacije/podaci se odnose na one informacije/podatke koje Bosna i Hercegovina obezbjeđuje unutar svoje teritorije, kao i za oblasti na kojima je Bosna i Hercegovina odgovorna za pružanje usluga vazdušne plovidbe izvan svoje teritorije.

(4) BHDCA obezbjeđuje odgovarajući nadzor primjene ovog pravilnika, naročito na bezbjedne i efikasne operacije pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja koji pružaju usluge u vazdušnom prostoru koji je u nadležnosti Bosne i Hercegovine.

(5) BHDCA provodi odgovarajuće nadzore i preglede radi provjere usklađenosti sa opštim i posebnim zahtjevima pružanja usluga vazduhoplovnog informisanja.

(6) BHDCA će zaključiti odgovarajuće sporazume o saradnji kako bi obezbjedila adekvatan nadzora pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja koji posjeduje važeći sertifikat druge

države, a koji pruža usluge koje se odnose na vazdušni prostor u nadležnosti Bosne i Hercegovine.

Član 4. (Zadaci pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja)

(1) Zadatak pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja je da obezbijedi protok tačnih informacija koje su neophodne za bezbjednost, regularnost i efikasnost međunarodne vazdušne plovidbe.

(2) Zadaci pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja određeni su prema stvarnoj situaciji u prostoru nadležnosti i sastoje se u slijedećem:

- a) koordinacija sa konkretnim službama gdje se javljaju izvori vazduhoplovnih informacija;
- b) koordinacija između pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja i aerodromskog operatora;
- c) prikupljanje svih važnih podataka za letenje u prostoru nadležnosti od kojih se priprema vazduhoplovna informacija;
- d) provjera dospjelih podataka u svrhu određivanja vjerodostojnosti elemenata bitnih za trajanje i tačnost informacija;
- e) određivanje forme i prioriteta dostavljanja informacija;
- f) obrada informacija;
- g) distribucija podataka i informacija potencijalnim korisnicima informacija;
- h) distribucija, na bazi međunarodnih obaveza, vazduhoplovnih podataka i informacija, kao i podataka važnih za vazduhoplovne informacije drugim državama ili pružaocima usluga vazduhoplovnog informisanja drugih država;
- i) razvoj i optimizacija metoda rada i organizacije pružalaca usluga vazduhoplovnog informisanja;
- j) publikovanje razlika između propisa Bosne i Hercegovine, odnosno propisa nadležne vazduhoplovne vlasti, i standarda i preporučene prakse sadržanih u ICAO Aneksima.

(3) Procedure koordinacije, način dostave, rokovi, sadržaj, ažuriranje, čuvanje, kao i ostali podaci od značaja za bezbjedno odvijanje operacija vazduhoplova i vazdušne plovidbe, regulisane međusobnim sporazumom pružalaca usluga vazduhoplovnog informisanja i konkretne službe, uključujući i aerodromskog operatora.

(4) Navedeni zadaci iz stava (2) ovog člana se postižu kroz snabdijevanje vazduhoplovnim informacijama/podacima neophodnim za izvršavanje njihovih odgovornih funkcija, svih zainteresovanih korisnika (letačkog osoblja, operatora i ostalih subjekata koji su zainteresovani za vođenje ili razvoj međunarodnog vazdušnog saobraćaja).

(5) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja je:

- a) funkcionalno organizovan;
- b) opremljen svim tehničkim uređajima u funkciji obrade i formiranja informacije;
- c) kadrovski osposobljen, kako bi se obezbijedio efikasan i racionalan postupak pribavljanja, obrade i distribucije informacija, na način da profil i broj kadrova bude takav da omogući brz i efikasan rad.

(6) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja objavljuje i distribuira IAIP.

Član 5.

(Odgovornosti i funkcije pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja)

(1) U skladu sa članom 4. stav (1) ovog pravilnika, pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja je odgovoran za provođenje zadataka navedenih u članu 4. ovog pravilnika.

(2) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja je jedini ovlašten za prikupljanje, procjenu, izradu, objavu, ažuriranje i distribuciju vazduhoplovnih podataka i informacija koje se odnose na FIR Sarajevo.

(3) Ako se usluga vazduhoplovnog informisanja ne pruža tokom 24 časa (H24), usluga mora biti dostupna sve vrijeme dok je vazduhoplov u letu u oblasti nadležnosti pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja, kao i najmanje dva sata prije i poslije tog perioda.

(4) Usluga vazduhoplovnog informisanja mora da bude dostupna i u drugo vrijeme, ako se o tome postigne sporazum između pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja i zainteresovanog subjekta.

(5) Za pružanje vazduhoplovnih podataka i informacija prije leta i u toku leta, pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja vazduhoplovne podatke obezbjeđuje iz slijedećih izvora:

- a) od pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja drugih zemalja;
- b) od ostalih izvora koji mogu biti na raspolaganju.

(6) Vazduhoplovni podaci i informacije, koji se dobijaju na način kako je to navedeno u članu 5., stav (5) tački b) ovog pravilnika, potvrđuju se prije distribucije, ukoliko je moguće, a ukoliko nisu potvrđene prije distribucije, biće jasno naznačene kao takve.

(7) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja obezbjeđuje vazduhoplovne podatke i informacije potrebne za bezbjedno, redovno i efiksno odvijanje vazdušne plovidbe, i to u obliku koji je pogodan za:

a) osoblje zaduženo za obavljanje leta (uključujući letačku posadu), planiranje leta i uređaje za simuliranje letenja;

b) pružaoce usluga kontrole vazdušnog saobraćaja koji su odgovorni za informisanje vazduhoplova u letu i službe zadužene za prepoletno informisanje.

(8) Vazduhoplovne podatke i vazduhoplovne informacije pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja stavlja na raspolaganje korisnicima u vidu IAIP-a.

(9) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja prikuplja i/ili određuje porijeklo, uređuje, objedinjuje, objavljuje/skladišti i distribuira vazduhoplovne podatke i informacije koji se odnose na teritoriju Bosne i Hercegovine, kao i na oblasti u kojima je Bosna i Hercegovina nadležna za pružanje usluga kontrole vazdušnog saobraćaja izvan svoje teritorije.

(10) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja preduzima sve potrebne mjere kako bi se obezbjedila adekvatnost i tačnost vazduhoplovnih podataka i informacija i vrši redovnu provjeru njihove ažurnosti.

Član 6. (Metode rada i operativni priručnici)

Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja mora biti u stanju da dokaže da su njegove metode rada i operative procedure u skladu sa standardima u:

- a) Pravilniku o kvalitetu vazduhoplovnih podataka i vazduhoplovnih informacija („Službeni glasnik BiH“, broj 61/14);
- b) Aneksu 3, o meteorološkim uslugama za međunarodnu vazdušnu plovību (*Annex 3, Meteorological Service for International Air Navigation*);
- c) Aneksu 4, o vazduhoplovnim kartama (*Annex 4, Aeronautical Charts*); i
- d) ne dovodeći u pitanje Pravilnik o kvalitetu vazduhoplovnih podataka i vazduhoplovnih informacija („Službeni glasnik BiH“, broj 61/14) Aneksu 15, o uslugama vazduhoplovnog informisanja (*Annex 15, Aeronautical Information Services*).

Član 7. (Razmjena vazduhoplovnih podataka/informacija)

(1) Međunarodna NOTAM kancelarija u BiH je nadležna za razmjenu informativnog materijala i na nju će se upućivati svi elementi IAIP-a koji imaju porijeklo u drugim zemljama.

(2) Zaposleni u Međunarodnoj NOTAM kancelariji biće kvalifikovani da rješavaju zahtjeve za informacijama i podacima koje im distribuiraju pružaoci usluga vazduhoplovnog informisanja drugih zemalja.

(3) U namjeri da ispuni operativne zahtjeve za objavu i prijem NOTAM-a, pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja organizuje distribuciju putem telekomunikacija.

(4) U cilju olakšanja razmjene vazduhoplovnih podataka i informacija, pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja uspostavlja direktnu vezu sa pružaocima usluga vazduhoplovnog informisanja drugih država, kako bi se olakšala međunarodna razmjena vazduhoplovnih podataka i informacija.

(5) Jedan primjerak svakog elementa IAIP-a, koji naručuje pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja neke države članice ICAO-a, biće dostupan od strane pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini. Taj primjerak ima standardizovan oblik i biće besplatan, čak i u slučajevima kada je nadležnost za objavu i distribuciju delegirana nekoj komercijalnoj agenciji.

(6) Razmjena više od jednog primjerka elemenata IAIP-a i ostalih dokumenata vazduhoplovne navigacije, uključujući i one koji sadrže vazduhoplovne propise BHDCA, u pisanom i/ili elektronskom obliku, sa ostalim zemljama ICAO-a, može biti predmet bilateralnog sporazuma.

Član 8 (Horizontalni referentni sistem)

(1) Svjetski geodetski sistem - 1984 (WGS-84) koristi se kao horizontalni (geodetski) referentni sistem za međunarodnu vazdušnu plovidbu.

(2) U skladu sa stavom (1) ovog člana objavljene geografske koordinate (koje označavaju geografsku širinu i dužinu) izražene su u WGS-84 referentnom geodetskom sistemu.

(3) Geografske koordinate koje su transformisane u WGS-84, ali čija tačnost i primjena na terenu ne ispunjava uslove propisane u ICAO Aneksu 11, poglavlje 2 (ICAO Annex - *Air Traffic Services, Chapter 2*) i ICAO Aneks 14 (*Aerodromes*), Tomovi I i II, poglavlje 2, biće naznačeni zvjezdicom (*).

(4) Redoslijed objavljivanja rezolucije geografskih koordinata je onakav kako je navedeno u Tabeli broj 1 Priloga I ovog pravilnika, dok će redoslijed tabela rezolucije geografskih koordinata biti kao što je navedeno u Dodatku 6, ICAO Aneksa 4, Tabela 1 (*ICAO Annex 4 - Aeronautical charts, Appendix 6, Table 1*).

Član 9. (Vertikalni referentni sistem)

(1) Srednji nivo mora (MSL- Mean Sea Level), kojim se izražava odnos gravitacione visine (nadmorske visine) u odnosu na površinu poznatu kao geoid, koristi se kao vertikalni referentni sistem u međunarodnoj vazdušnoj plovidbi.

(2) Kao globalni gravitacioni model se koristi Zemljin gravitacioni model (*Earth Gravitational Model – 1996 (EGM-96)*), koji sadrži podatke o velikim talasnim dužinama gravitacionog polja do 360 stepeni.

(3) Na geografskim pozicijama gdje EGM-96 ne dostiže zahtjevanu tačnost za nadmorsku visinu i undulaciju geoida definisanu u Aneksu 14, Tom I i II, na bazi podataka dobijenih iz EGM-96 razviće se i koristiti državni, regionalni i lokalni modeli geoida koji sadrže podatke visoke rezolucije (kratkotalasno gravitaciono polje). Kada se koristi neki drugi model geoida u Zborniku vazduhoplovnih informacija (AIP) se mora navesti opis modela koji je u upotrebi, uključujući i parametre zahtjevane za pretvaranje visine između modela u upotrebi i EGM-96.

(4) Dodatno na podatak o nadmorskoj visini u odnosu na MSL (geoid), za specifične izmjerene pozicije na zemlji, publikovaće se i undulacija geoida (u odnosu na WGS-84 elipsoid - *WGS-84 ellipsoid*) za one pozicije specifikovane u Dodatku 1 ICAO Aneksa 15 (*Appendix 1, ICAO Annex 15 – Aeronautical Information Services*);

(5) Veličina publikovane rezolucije nadmorske visine i undulacije geoida mora biti kao što je specifikovano u Tabeli broj 2 Dodatka I ovog pravilnika ovog pravilnika, dok veličina

kartografske rezolucije nadmorske visine i undulacije geoida mora biti kao što je specificovano u ICAO Aneksu 4, Dodatak 6, Tabela 2 (*ICAO Annex 4- Aeronautical Charts, Appendix 6, Table 2*).

Član 10. (Vremenski referentni sistem)

(1) Gregorijanski kalendar i koordinirano univerzalno vrijeme (UTC) koristi se kao vremenski referentni sistem u međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu.

(2) Ako postoji potreba za korištenjem drugog vremenskog referentnog sistema za neke aplikacije, u katalog objekata ili u metapodatke vezane za šemu ili skup podataka za aplikaciju se unosi opis tog sistema ili referenca na dokument koji opisuje taj vremenski referentni sistem.

(3) Ako se koristi neki drugi vremenski referentni sistem (npr. lokalno vrijeme – *Local Time, LCT*) to se objavljuje AIP-u GEN 2.1.2 Zbornika vazduhoplovnih informacija (AIP).

Član 11. (Korištenje jezika, jedinica mjera i skraćenica)

(1) Svaki dio IAIP-a namjenjen za međunarodnu distribuciju koji se izražava slobodnim tekstom se ispisuje na engleskom jeziku, a imena mjesta se ispisuju u skladu sa lokalnom upotrebom, latiničnim pismom.

(2) Jedinice mjere koje se koriste u stvaranju, obradi i didistribuciji vazduhoplovnih podataka i informacija moraju biti u skladu sa ICAO Aneksom 5 (*ICAO Annex 5 – Units of Measurements to be Used in Air and Ground Operations*).

(3) U pružanju usluga vazduhoplovnog informisanja koriste se ICAO skraćenice ako je to pogodno i ako njihovo korištenje olakšava distribuciju vazduhoplovnih podataka i informacija.

Član 12. (Autorska prava)

U cilju zaštite ulaganja u proizvode pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja, i da bi se obezbijedila bolja kontrola njihove upotrebe, mogu se primjeniti autorska prava na AIS proizvode u skladu sa zakonima i drugim propisima BiH iz oblasti intelektualnog vlasništva.

Član 13. (Zahtjevi za upravljanje vazduhoplovnim informacijama)

(1) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja uspostavlja resurse i procese za upravljanje vazduhoplovnim informacijama koji omogućuju blagovremeno prikupljanje, obradu, skladištenje, integraciju, razmjenu i dostavljanje vazduhoplovnih

podataka i informacija garantovanog kvaliteta u okviru sistema upravljanja vazдушnim saobraćajem.

(2) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja uspostavlja sistem kvaliteta koji sadrži procedure, procese i resurse neophodne za implementaciju upravljanja kvalitetom na svakom funkcionalnom nivou i demonstrira, kada je to potrebno, upravljanje kvalitetom na svakom funkcionalnom nivou.

(3) Procedure iz stava (2) ovog člana u svakom reutku moraju da omoguće slijedljivost podataka do njihovog izvora, tako da se isprave nepravilnosti i greške koje se uoče u toku faza stvaranja, odnosno ažuriranja ili u operativnoj upotrebi.

Član 14.

(Validacija i verifikacija vazduhoplovnih podataka i informacija)

(1) Prije dostavljanja pružaocu usluga vazduhoplovnog informisanja, originatori podataka/izvori podataka provjeravaju vazduhoplovne podatke i informacije koji se objavljuju kao dio IAIP-a, kako bi se obezbjedilo da su obuhvaćene sve neophodne informacije i da su potpuno ispravne.

(2) Nakon prijema vazduhoplovnih podataka i informacija, pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja primjenjuje uspostavljene procedure za validaciju i verifikaciju vazduhoplovnih podataka i informacija, kojima se obezbjeđuje zadovoljavanje zahtjeva kvaliteta (tačnost, rezolucija, integritet i slijedljivost).

Član 15.

(Tačnost vazduhoplovnih podataka)

Tačnost vazduhoplovnih podataka se usklađuje sa specifikacijama koje su date u ICAO Aneksu 11, poglavlje 2 (*ICAO Annex 11 – Air Traffic Services, Chapter 2*), i ICAO Aneksu 14, tomovi I i II, poglavlje 2 (*ICAO Annex 14 – Aerodromes, Volume I and II, Chapter 2*) pri čemu se razlikuju tri vrste koordinata:

- a) izmjerene tačke (pragovi poletno-sletne staze, pozicije navigacionih uređaja, itd);
- b) izračunate tačke (matematički proračunate koordinate tačaka u prostoru na osnovu koordinata poznatih izmjerenih tačaka);
- c) deklarirane tačke (npr. granice FIR-a).

Član 16.

(Rezolucija vazduhoplovnih podataka)

Rezolucija objavljenih vazduhoplovnih podataka se usklađuje sa specifikacijama koje su date u Prilogu I ovog pravilnika.

Član 17.
(Integritet vazduhoplovnih podataka)

(1) Klasifikacija integriteta vazduhoplovnih podataka se usklađuje sa zahtjevima iz tabela koje se nalaze u Prilogu I ovog pravilnika.

(2) Integritet vazduhoplovnih podataka se održava kroz čitav proces obrade podataka, počevši od mjerenja, odnosno nastanka podataka, pa do distribucije slijedećem namjeravanom korisniku.

(3) U zavisnosti od načina isporuke, distribucija do slijedećeg namjeravanog korisnika može da bude:

- a) fizička distribucija, koja se postiže kroz isporuku fizičkog paketa (npr. poštanska usluga), ili
- b) direktna elektronska distribucija, koja se postiže korištenjem direktne elektronske veze između pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja i slijedećeg namjeravanog korisnika.

(4) Postupci validacije i verifikacije se zasnivaju na primjenjenoj klasifikaciji integriteta i omogućavaju:

- a) za rutinske podatke – da se izbjedne gubljenje podataka ili njihova promjena u toku obrade;
- b) za bitne podatke – da se gubljenje ili promjena podataka ne dese u toku bilo kojeg dijela procesa i da se uključe dodatni procesi, ako je to potrebno, kako bi se uzeli u obzir potencijalni rizici u ukupnoj arhitekturi sistema i obezbjedio integritet podataka na ovom nivou;
- c) za kritične podatke – da se gubljenje ili promjena podataka ne dese u toku bilo kojeg dijela procesa i da se uključe dodatni procesi za garanciju integriteta kojima se potpuno ublažavaju posljedice grešaka koje su uočene u toku analize ukupne arhitekture sistema i koje predstavljaju potencijalne rizike za integritet podataka.

Član 18.
(Metapodaci)

(1) Metapodaci se prikupljaju u toku obrade i razmjene vazduhoplovnih podataka kroz čitav lanac vazduhoplovnog informisanja, od mjesta gdje nastaju, do distribucije slijedećem namjeravanom korisniku.

(2) Prikupljeni metapodaci obavezno sadrže:

- a) naziv organizacije ili subjekata koji obavljaju bilo kakvu aktivnost u vezi s nastankom, prenosom ili obradom podataka;
- b) aktivnost koja se obavlja, i
- c) datum i vrijeme obavljanja aktivnosti.

Član 19.
(Zaštita vazduhoplovnih podataka)

(1) Vazduhoplovni podaci i skupovi podataka se štite u skladu sa tehnikama za obezbjeđivanje, utvrđivanje vjerodostojnosti i uočavanje grešaka u podacima.

(2) Skupovi vazduhoplovnih podataka u elektronskom obliku se štite 32-bitnim algoritmom za kontrolu ciklične redundancije koji se primjenjuje u okviru elektronske aplikacije koja se bavi tim skupovima podataka.

(3) Zaštita korištenjem 32-bitnog algoritma za kontrolu ciklične redundancije se primjenjuje na klase integriteta iz člana 17. ovog pravilnika.

Član 20.
(Upotreba automatizacije)

(1) Ako se u cilju poboljšavanja blagovremenosti, kvaliteta, efikasnosti i ekonomičnosti usluga vazduhoplovnog informisanja uvodi automatizacija, ona mora da obezbjedi:

- a) digitalnu razmjenu vazduhoplovnih podataka između učesnika u lancu obrade podataka;
- b) korištenje modela za razmjenu vazduhoplovnih informacija i modela za razmjenu podataka koji su globalno interoperabilni.

(2) Ako se vazduhoplovni podaci i informacije stavljaju na raspolaganje u različitim formatima, mora da se obezbjedi konzistentnost podataka i informacija u tim formatima.

Član 21.
(Sistem upravljanja kvalitetom)

(1) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja primjenjuje i održava sistem upravljanja kvalitetom koji obuhvata sve funkcije vazduhoplovnog informisanja iz člana 5. ovog pravilnika i koji se dokazuje na svakom od funkcionalnih nivoa.

(2) Upravljanje kvalitetom se primjenjuje u čitavom lancu vazduhoplovnog informisanja, od stavljanja podataka do distribucije slijedećem namjeravanom korisniku, uzimajući u obzir namjeravanu upotrebu podataka.

(3) Sistem upravljanja kvalitetom uspostavljen u skladu sa stavom (1) ovog člana mora biti u skladu sa ISO 9000 serijom standarda.

(4) Sertifikat ISO 9000 koji je izdala odgovarajuća akreditovana organizacija je dovoljan dokaz o usklađenosti sa zahtjevom iz stava (1) ovog člana.

(5) U okviru uspostavljenog sistema upravljanja kvalitetom pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja određuje kompetencije, znanje, vještine i sposobnosti koji su potrebni za vršenje svake funkcije vazduhoplovnog informisanja, definiše obuku osoblja koje izvršava te funkcije i uspostavlja procese kojima se obezbjeđuje da to osoblje posjeduje kompetencije potrebne za vršenje funkcijakoje su mu dodjeljene.

(6) Kvalifikacije osoblja se potvrđuju vođenjem odgovarajućih evidencija i kroz inicijalne i periodične provjere kojima se od osoblja traži da pokaže potrebnu kompetentnost i koje se koriste kao način da se otkriju i isprave nedostaci.

(7) Sistem upravljanja kvalitetom sadrži načela, procese i postupke, uključujući one za korištenje meta-podataka, kojima se obezbjeđuje i verifikuje da su vazduhoplovni podaci slijedljivi kroz lanac vazduhoplovnog informisanja, čime se omogućava da se prepoznaju uzroci grešaka i neregularnosti u korištenju podataka, da se one isprave i da se obavijeste korisnici na koje mogu da imaju uticaja.

(8) Sistem upravljanja kvalitetom obezbjeđuje korisnicima neophodne garancije i pouzdanost da distribuisani vazduhoplovni podaci i informacije ispunjavaju uslove koji se odnose na kvalitet vazduhoplovnih podataka po pitanju tačnosti, rezolucije i integriteta, kao i uslove koji se tiču slijedljivosti podataka pružanjem odgovarajućih meta-podataka na način propisan u članu 17. ovog pravilnika.

(9) Sistem upravljanja kvalitetom garantuje da vazduhoplovni podaci imaju odgovarajući period važenjana za namjeravano korištenje, kao i da se dostavljaju blagovremeno, u skladu sa dogovorenim rokovima.

(10) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja preuzima sve potrebne mjere za praćenje usaglašenosti sa sistemom kvaliteta, otkrivanje neusaglašenosti, preuzimanje korektivnih mjera i evidentiranje i dokumentovanje nalaza i korektivnih mjera.

Član 22. (Ljudski faktor)

Prilikom pružanja usluga vazduhoplovnog informisanja, kao i prilikom dizajniranja, obrade i distribucije vazduhoplovnih podataka i informacija, uzimaju se u obzir principi ljudskog faktora koji olakšavaju njihovo korištenje, a naročita pažnja se posvećuje integritetu informacija u slučajevima u kojima je potrebna ljudska interakcija.

Član 23. (AIRAC- opšte odredbe)

(1) Informacije o okolnostima iz Priloga II ovog pravilnika se distribuiraju u okviru regulisanog sistema AIRAC, koji se zasniva na unaprijed određenim datumima stupanja na snagu u intervalima od 28 dana.

(2) AIRAC informacije se ne mjenjaju u roku od najmanje 28 dana, osim ako su privremenog karaktera i ne traju tokom cijelog tog perioda.

(3) Ukoliko nema informacija koje treba objaviti određenog AIRAC datuma, objavljuju se informacija NIL i distribuiraju putem NOTAM-a ili na drugi pogodan način, najkasnije jedan ciklus prije onog AIRAC datuma stupanja na snagu na koji se odnosi.

(4) Za izmjene operativno značajnih vazduhoplovnih podataka i informacija koje zahtjevaju kartografski rad i/ili ažuriranje navigacionih baza podataka izvori podataka/originatori podataka planiraju datume stupanja na snagu koji se poklapaju sa AIRAC datumima stupanja na snagu.

(5) Kao datumi stupanja na snagu se, po pravilu, ne koriste datumi unutar AIRAC ciklusa između 21. decembra i 17. januara, uključujući i njih.

Član 24.
(Pružanje informacija u štampanoj formi)

(1) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja distribuira informacije u štampanom obliku najkasnije 42 dana prije dana stupanja na snagu, s ciljem da budu dostavljene korisnicima najkasnije 28 dana prije stupanja na snagu.

(2) Ukoliko se planiraju značajne izmjene, a ako je moguće unaprijed dati obavještenje o tome, pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja distribuira AIRAC informacije u štampanom obliku najkasnije 56 dana prije dana stupanja na snagu.

(3) Stav (2) ovog člana se primjenjuje i na uspostavljanje okolnosti navedenih u Dijelu 3 Priloga II ovog pravilnika i na unaprijed planirane značajne izmjene u vezi s tim okolnostima, kao i na druge značajne izmjene, ako je to neophodno.

Član 25.
(Pružanje informacija u elektronskom obliku)

(1) Prilikom ažuriranja sadržaja vazduhoplovne baze podataka u vezi sa okolnostima iz Dijela 1 Priloga II ovog pravilnika pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja mora da obezbjedi da se datumi stupanja na snagu promjena poklapaju sa AIRAC datumima stupanja na snagu.

(2) Informacije koje se pružaju u elektronskom obliku u vezi sa okolnostima iz Dijela 1 Priloga II ovog pravilnika pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja mora da distribuira, odnosno stavi na raspolaganje na takav način da stignu do korisnika najkasnije 28 dana prije AIRAC datuma stupanja na snagu.

(3) Ako se planiraju značajne izmjene i ako je moguće unaprijed dati obavještenje o tome, pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja distribuira, odnosno stavlja na raspolaganje informacije koje se pružaju u elektronskom obliku najkasnije 56 dana prije stupanja na snagu.

Član 26.
(Vazduhoplovni informativni cirkular)

(1) Vazduhoplovni informativni cirkular (u daljem tekstu: AIC) izrađuje se ako je potrebno da se objave vazduhoplovne informacije koje ne ispunjavaju uslove za uključivanje u zbornik vazduhoplovnih informacije (AIP) ili za objavljivanje putem NOTAM-a.

(2) AIC se izrađuje ako je potrebno da se objave:

- a) dugoročna najava bilo kakve promjene u propisima, postupcima ili sredstvima;
- b) informacije savjetodavne prirode ili objašnjenja koja utiču na bezbjednost letenja;

- c) informacije savjetodavne prirode ili objašnjenja koja se tiču tehničkih, zakonodavnih ili administrativnih pitanja;

Član 27.
(Informacije koje se objavljuju putem AIC-a)

(1) Informacije koje se objavljuju putem AIC obuhvataju:

- d) najavu značajnih izmjena u postupcima za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, raspoloživim službama i sredstvima;
- e) najavu primjene novih navigacionih sistema;
- f) značajne informacije koje proizilaze iz istraživanja udesa ili nezgoda, a koje imaju uticaja na bezbjednost letenja;
- g) informacije o propisima koji se odnose na zaštitu međunarodnog civilnog vazduhoplovstva od nezakonitog ometanja;
- h) medicinske savjete o pitanjima od posebnog interesa za pilote;
- i) upozorenja pilotima o izbjegavanju fizikčnih opasnosti;
- j) uticaj izvjesnih vremenskih pojava na operacije vazduhoplova;
- k) informacije o novim opasnostima koje utiču na tehnike opsluživanja vazduhoplova;
- l) propise koji se odnose na prevoz vazdušnim putem robe za koju postoje ograničenja;
- m) upućivanje na odredbe domaćih propisa i njihove eventualne izmjene;
- n) način izdavanja dozvola letačkom osoblju;
- o) obuku vazduhoplovnog osoblja;
- p) primjenu, odnosno izuzeća od propisa u domaćoj regulativi;
- r) savjete o upotrebi i održavanju specifične vrste opreme;
- s) aktuelnu ili planiranu raspoloživost novih ili revidiranih izdanja vazduhoplovnih karata;
- t) opremljenost komunikacionom opremom;
- u) informacije u vezi sa smanjenjem buke;
- v) odabrane naloge o plovidbenosti;
- z) promjene u NOTAM serijama ili distribuciji, nova izdanja AIP-a ili velike promjene u njihovom sadržaju, obimu pokrivanja ili formatu;
- aa) podatke o planu čišćenja snijega;

bb) druge podatke slične prirode.

Član 28.
(Informacije o čišćenju snijega)

(1) Planu čišćenja snijega, koji se objavljuje u sekciji AIP –a AD 1.2.2 , a čiji je sadržaj naveden u Dodatku 1, ICAO Aneksa 15 (*Appendix 1, ICAO Annex 15 – Aeronautical Information Services*), dodaje se sezonska informacija koja se objavljuje najkasnije mjesec dana prije početka zimskih uslova.

(2) Sezonska informacija iz stava (1) ovog člana sadrži:

- a) listu aerodroma/helidroma na kojima se očekuje čišćenje snijega tokom dolazeće zime:
 - 1. u skladu sa sistemom poletno-sletnih staza i rulnih staza; ili
 - 2. planirano čišćenje snijega, koje odstupa od sistema poletno-sletnih staza (dužina, širina i broj poletno-sletnih staza, rulne staze i platforme na koje to utiče ili njihovi dijelovi);
- b) informacije koje se tiču bilo kog centra namjenjenog za koordinaciju informacija o tekućim akcijama čišćenja, o tekućem statusu poletno - sletnih staza, rulnih staza i platformi;
- c) podjelu aerodroma/helidroma na liste distribucije SNOWTAM, kojom se izbjegava potrebna distribucija NOTAM-a;
- d) napomenu o manjim izmjenama postojećeg plana čišćenja snijega, po potrebi;
- e) opis opreme za čišćenje;
- f) kriterijume za određivanje minimuma kritičnog sniježnog pokrivača na svakom aerodromu/helidromu za koji se počinje izvještavanje.

(3) Informacije iz stava (2) ovog člana, osim tačke c), se po potrebi unose u AIP.

Član 29.
(AIC – Opšte odredbe)

(1) Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja određuje koji AIC treba da ima međunarodnu distribuciju.

(2) Svakom AIC-u se dodjeljuje sukcesivni serijski broj baziran na kalendarskoj godini.

(3) Ako se AIC distribuira u više od jedne serije, svaka serija se obilježava posebnim slovom.

(4) Ako postoji značajan broj AIC-a koji su na snazi, vrši se njihovo razvrstavanje i identifikacija prema sadržaju pomoću različitih boja.

(5) Kontrolna lista AIC-a se objavljuje najmanje jednom godišnje i dostavlja se svim korisnicima koji primaju AIC-e.

Član 30.
(Pretpoletne informacije)

(1) Na svakom aerodromu/helidromu koji se koristi za međunarodni vazdušni saobraćaj, vazduhoplovne informacije koje su od suštinskog značaja za bezbjednost, redovnost i efikasnost vazdušne plovidbe, a koje se odnose na dijelove ruta koje polaze sa tog aerodroma/helidroma, moraju da budu dostupne osoblju koje učestvuje u operacijama letenja, uključujući letačko osoblje i osoblje odgovorno za pretpoletno informisanje.

(2) Vazduhoplovne informacije za pretpoletno planiranje na aerodromima/helidromima iz stava (1) ovog člana obuhvataju odgovarajuće elemente IAIP-a, mape i karte.

Član 31.
(Dodatne pretpoletne informacije)

(1) Za potrebe pretpoletnog informisanja obezbjeđuju se dodatne informacije koje se odnose ba aerodrom polijetanja, a koje obuhvataju informacije u vezi sa:

- a) izgradnjom ili radovima na održavanju na manevarskim površinama ili u njihovoj neosrednoj blizini;
- b) neravninama na bilo kom dijelu manevarskih površina, obilježenim ili neobilježenim (npr. oštećeni dijelovi asfalta);

prisustvom i dubinom snijega, leda ili vode na poletno-sletnim stazama, uključujući i njihov uticaj na površinsko trenje;
- c) snijegom koji je nagomilan ili nanesen na poletno-sletne staze, rulne staze ili pored njih;
- d) parkiranim vazduhoplovima ili drugim objektima na rulnim stazama ili u njihovoj neposrednoj blizini;
- e) prisustvom drugih privremenih opasnosti;
- f) prisustvom ptica koje predstavljaju potencijalnu opasnost za operacije vazduhoplova;
- g) otkazom ili nepravilnim radom dijela ili ukupnog sistema svjetlosnog obilježavanja na aerodromu, uključujući prilazna svjetla, svjetla praga poletno-sletne staze, svjetla poletno-sletne staze, svjetla rulnih staza, svjetla za obilježavanje prepreka i nemogućnosti korištenja manevarskih površina, kao i električnog napajanja aerodroma;
- h) otkazom, nepravilnim radom i promjenom u operativnom statusu SSR (*secondary surveillance radar*), ADS-B (*automatic dependent surveillance – broadcast*), ADS-C (*automatic dependent surveillance – contract*), CPDLC (*controller-pilot data link communications*), D-ATIS (*data link automatic terminal information service*), D-VOLMET (*data link VOLMET*), radio-navigacionih usluga, VHF (*very high frequency*) vazduhoplovnih govornih kanala, sistema za osmatranje RVR (*runway visual range*) i sekundarnog električnog napajanja;
- i) prisustvom i radom misija humanitarne pomoći (npr. misija Ujedinjenih nacija), zajedno sa svim povezanim postupcima i/ili ograničenjima.

(2) Važeći NOTAM-i od operativnog značaja i druge informacije hitne prirode moraju da budu dostupne letačkom osoblju u obliku pretpoletnih informativnih biltena u slobodnom tekstu (PIB).

Član 32. (Automatizovani sistemi za pretpoletno informisanje)

(1) Za pretpoletno informisanje se koriste automatizovani sistemi u cilju dostupnosti vazduhoplovnih podataka osoblju koje učestvuje u operacijama letenja, uključujući letačko osoblje, za potrebe samostalnog informisanja, planiranja leta i informisanja vazduhoplova u letu.

(2) Ako se koristi automatizovani sistem za pretpoletno informisanje, on mora da čini dostupnim informacije iz člana 31. ovog pravilnika.

(3) Za potrebe konsultacija sa osobljem pružaoca usluga vazduhoplovnog informisanja, telefonom ili na drugi odgovarajući način, osoblju koje učestvuje u operacijama letenja, uključujući letačko osoblje i drugo zainteresovano vazduhoplovno osoblje, se stavljaju na raspolaganje prostorije i oprema sa samostalno informisanje.

(4) Automatizovani sistemi za pretpoletno informisanje koji pružaju vazduhoplovne podatke i informacije za samostalno informisanje, planiranje leta i usluge informisanja vazduhoplova u letu moraju da:

- a) obezbjede neprekidno i blagovremeno ažuriranje svojih baza podataka i praćenje validnosti i kvaliteta vazduhoplovnih podataka koje sadrže;
- b) omogućavaju pristup, putem odgovarajućih načina telekomunikacije, operativnom osoblju, uključujući letačko osoblje, drugo zainteresovano vazduhoplovno osoblje i druge vazduhoplovne korisnike;
- c) obezbjede (na zahtjev) u štampanom obliku, vazduhoplovne podatke i informacije kojima se pristupa;
- d) omogućuje pristup i pretraživanje koji se zasnivaju, prema potrebi, na skraćenom slobodnom tekstu, ICAO lokacijskim indikatorima ili drugim odgovarajućim mehanizmima;
- e) obezbjede brz odgovor na zahtjev korisnika;

Član 33. (Informisanje poslije leta)

Pružalac usluga vazduhoplovnog informisanja obezbjeđuje da se na aerodromima organizuje prijem informacija koje se tiču stanja rada sredstava za vazdušnu plovidbu, kao i prisustva ptica, koje su uočili članovi posade vazduhoplova i da se te informacije distribuiraju kako zahtjevaju okolnosti.

Član 34.
(Zahtjevi za telekomunikacijama)

- (1) Međunarodna NOTAM kancelarija povezana je vazduhoplovnim fiksnim vezama (AFS).
- (2) AFS veze obezbjeđuju komunikaciju u štampanoj formi.
- (3) Međunarodna NOTAM kancelarija povezana je, putem vazduhoplovnih fiksnih veza, sa slijedećim tačkama teritorije na kojoj pruža usluge:
 - a) centrima oblasne kontrole i centrima za informisanje u letu i
 - b) aerodromina/helidromima na kojima je uspostavljena aerodomska jedinica vazduhoplovnog informisanja u skladu sa čl. 30., 31., 32. i 33. ovog pravilnika.

Član 35.
(Namjena podataka)

- (1) Podaci o terenu i preprekama u elektronskom obliku namjenjeni su za slijedeće aplikacije u vazdušnoj plovidbi:
 - a) sistem upozorenja o (opasnom) približavanju zemlji sa funkcijom izbjegavanja terena (*ground proximity warning system*) i sistem za upozorenje o minimalnoj bezbjednoj visini (*MSAW – Minimum Safe Altitude Warning*);
 - b) utvrđivanje postupaka za posebne okolnosti za upotrebu u slučajevima nužde tokom prekinutog slijetanja i polijetanja;
 - c) analiza operativnih ograničenja vazduhoplova;
 - d) izrada instrumentalnih postupaka za letenje (uključujući i postupak kruženja);
 - e) određivanje postupaka poniranja (*drift-down*) na ruti i lokacije prinudnog slijetanja;
 - f) sistem za napredno vođenje i kontrolu kretanja na površinama (*Advanced Surface Movement Guidance and Control System*);
 - g) izrada vazduhoplovnih karata i baza podataka u vazduhoplovima;
- (2) Podaci o preprekama i terenu u elektronskom obliku mogu se koristiti i za druge namjene, kao što su uređaji za simuliranje letenja i sistemi za sintetičku sliku ili kao pomoć pri određivanju ograničenja visine ili uklanjanju prepreka koje predstavljaju opasnost za vazdušnu plovidbu.

Član 36
(Oblasti pokrivanja i zahtjevi za pružanje podataka)

- (1) Oblasti pokrivanja, za skupove podataka o terenu i preprekama u elektronskom obliku se određuju kao:

- a) Oblast 1 (*Area 1*) – pokriva čitavu teritoriju;
- b) Oblast 2 (*Area 2*) – u neposrednoj blizini aerodroma. Oblast 2 se dalje dijeli na slijedeći način:
 - 1) Oblast 2a (*Area 2a*) – pravougaonog oblika oko poletno-sletne, koja obuhvata poletno-sletnu stazu i stazu za zaustavljanje, plus čistine ukoliko postoje;
 - 2) Oblast 2b (*Area 2b*) – oblast koja se proteže od kraja oblasti 2a u pravcu polijetanja, u dužini od 10 km i sa nagibom od 15% sa obje strane;
 - 3) Oblast 2c (*Area 2c*) – prostor koji se proteže od kraja oblasti 2a i 2b do 10 km od granice Oblasti 2a;
 - 4) Oblast 2d (*Area 2d*) – područje izvan Oblasti 2a, 2b i 2c do 45 km od referentne tačke aerodroma ili do postojeće TMA, u zavisnosti šta je bliže;
- c) Oblast 3 (*Area 3*) – oblast koja se graniči sa manevarskim površinama aerodroma i koja se proteže horizontalno od ivice poletno-sletne staze do 90 m od ose poletno-sletne staze i 50 m od ivice svih drugih dijelova manevarskih površina aerodroma;
- d) Oblast (*Area 4*) – oblast koja se proteže 900 m ispred praga poletno-sletne staze i 60 m sa svake strane u odnosu na produženu osu poletno-sletne staze u pravcu prilaza, na poletno-sletnim stazama za precizno prilaženje kategorije II ili III.

Član 37.
(Zahtjevi za pružanje podataka u Oblastima 1 i 2)

(1) Za Oblast 1 se u elektronskom obliku obezbjeđuju podaci o terenu i podaci o preprekama višim od 100 m iznad tla;

(2) Na aerodromima koji se redovno koriste u međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu se obezbjeđuju podaci o terenu u elektronskom obliku za:

- a) Oblast 2a;
- b) ravan putanje polijetanja; i
- c) oblast ograničenu horizontalnim granicama aerodromskih površina za ograničavanje prepreka.

(3) Na aerodromima koji se redovno koriste u međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu se obezbjeđuju podaci o preprekama u elektronskom obliku za:

- a) Oblast 2a – za prepreke koje prodiru odgovarajuće površi za prikupljanje podataka o preprekama koje su navedene u Dodatku 8 ICAO Aneksa 15 (*Appendix 8, ICAO Annex 15*);
- b) objekte u ravni putanje polijetanja koji se pružaju iznad ravne površi sa nagibom 1,2% koja ima zajedničku osnovu sa ravni putanje polijetanja.

(4) Na aerodromima koji se redovno koriste u međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu se obezbjeđuju podaci o terenu i preprekama u elektronskom obliku za Oblasti 2b, 2c i 2d, za prepreke i teren koji prodiru odgovarajuću površ za prikupljanje podataka o terenu i preprekama iz Dodatka 8 ICAO Aneksa 15 (*Appendix 8, ICAO Annex 15 – Aeronautical Information Services*), osim podataka o preprekama čija je visina manja od 3 m iznad tla u Oblasti 2b ili manja od 15 m iznad tla u Oblasti 2c.

(5) Ako se Oblasti 2 susjednih aerodroma preklapaju, zaključuju se sporazumi o koordinaciji za pružanje podataka o terenu i preprekama za Oblast 2, kako bi se osiguralo da su isti podaci za teren ili prepreku tačni.

(6) Na aerodromima koji se nalaze u blizini državnih granica zaključuju se sporazumi između država u cilju razmjene podataka o terenu i preprekama za Oblast 2.

Član 38. (Zahtjevi za pružanje podataka u Oblastima 3 i 4)

(1) Na aerodromima koji se redovno koriste u međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu se obezbjeđuju podaci o terenu i preprekama u elektronskom obliku za Oblast 3 – za prepreke i teren koji prodiru odgovarajuću površ za prikupljanje podataka o preprekama iz Dodatka 8 ICAO Aneksa 15 (*Appendix 8, ICAO Annex 15 – Aeronautical Information Services*), slika A8-3.

(2) Na aerodromima koji se redovno koriste u međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu se obezbjeđuju podaci o terenu i preprekama u elektronskom obliku za Oblast 4 – za prepreke i teren koji prodiru odgovarajuću površ za prikupljanje podataka o preprekama iz Dodatka 8 ICAO Aneksa 15 (*Appendix 8, ICAO Annex 15 – Aeronautical Information Services*), za sve poletno-sletne staze za precizno prilaženje kategorije II ili III, gdje su detaljnije informacije o terenu potrebne opertorima u cilju procjene uticaja terena na određivanje visine korištenjem radio-visinomjera.

Član 39. (Skup podataka o terenu – sadržaj, numerička specifikacija i struktura)

(1) Skup podataka o terenu sadrži digitalne skupove podataka koji predstavljaju površinu terena u obliku kontinuiranih vrijednosti visina na svim presjecima (tačkama) definisane mreže, u odnosu na zajedničku referentnu tačku, pri čemu je mreža tačaka terena ugaona ili linearna, pravilnog ili nepravilnog oblika.

(2) Skup podataka o terenu u elektronskom obliku obuhvata prostorni (pozicija i nadmorska visina), tematski i vremenski aspekt površine Zemlje, uključujući prirodno nastale objekte (npr. planine, brda, grebene, doline, vodene površine, stalni snijeg i led), osim prepreka.

(3) U zavisnosti od metoda prikupljanje podataka, skup podataka o terenu u elektronskom obliku predstavlja kontinuiranu površinu koja postoji na ogoljenom tlu, na vrhu vegetacione površine ili negdje između, poznatu kao „prva reflektujuća površ“.

(4) Skup podataka o terenu sadrži samo jedan tip objekata, odnosno teren koji je opisan karakteristikama datim u Tabeli A8-3 (*Table A8-3, ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services, Appendix 8*). Karakteristike terena navedene u Tabeli A8-3 (*Table A8-3, ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services, Appendix 8*) predstavljaju minimum

karakteristika terena i oni koji su naznačeni kao obavezni moraju biti evidentirani u bazi podataka o terenu.

(5) Podaci o terenu u elektronskom obliku za svaku oblast moraju da budu u skladu sa važećim numeričkim zahtjevima navedenim u Dodatku 8 ICAO Aneksa 15, Tabela A8-1 (*Appendix 8, Table A8-1, ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services*).

Član 40.

(Skup podataka o preprekama– sadržaj, numerička specifikacija i struktura)

(1) Podaci o preprekama sadrže digitalnu prezentaciju vertikalnog i horizontalnog opsega prepreke.

(2) Elementi podataka o preprekama su objekti koji su predstavljeni u skupovima podataka kao tačke, linije ili poligoni.

(3) U skupu podataka o preprekama se obezbjeđuju svi definisani tipovi prepreka koji se opisuju prema spisku obaveznih karakteristika navedenih u Dodatku 8, ICAO Aneksa 15, Tabela A8-4 (*Appendix 8, Table A8-3, ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services*).

(4) Podaci o preprekama u elektronskom obliku za svaku oblast moraju da budu u skladu sa numeričkim zahtjevima u Dodatku 8, ICAO Aneksa 15, Tabela A8-2 (*Appendix 8, Table A8-2, ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services*).

Član 41

(Specifikacija informacionog proizvoda o terenu i preprekama)

(1) U cilju podrške razmjene i korištenja skupova podataka o terenu i preprekama između različitih izvora podataka i korisnih podataka, koristi se serija standarda ISO 19100 za geografske informacije kao opšti okvir za modeliranje podataka.

(2) Prikaz dostupnih skupova podataka o terenu i preprekama u elektronskom obliku obezbjeđuje se u obliku specifikacije informacionog proizvoda o terenu, kao i specifikacije informacionog proizvoda o preprekama, na osnovu kojih korisnici usluga u vazdušnoj plovidbi vrše procjenu proizvoda i utvrđuju da li oni ispunjavaju zahtjeve za njihovu namjeravanu upotrebu.

(3) Specifikacija informacionog proizvoda o terenu obuhvata pregled i obim specifikacije, identifikaciju informacionog proizvoda, sadržaj podataka i strukturu, referentni sistem, kvalitet podataka, prikupljanje podataka, održavanje podataka, prikaz podataka, dostavljanje podataka, dodatne informacije i meta-podatke.

(4) Pregled specifikacije informacionog proizvoda o terenu ili specifikacije informacionog proizvoda o preprekama sadrži opšte informacije o informacionom proizvodu.

(5) Specifikacije podataka o terenu ne moraju da budu homogene u cijelom informacionom proizvodu, već mogu da se razlikuju za različite dijelove skupova podataka, pri čemu se za svaki podskup podataka određuje opseg specifikacije.

(6) Informacije o identifikaciji u vezi sa informacionim proizvodom za teren i prepreke sadrže naziv proizvoda, kratak opis sadržaja, svrhu i prostornu rezoluciju ako je potrebno (opšti

prikaz gustine prostornih podataka), geografsko područje koje pokriva informacijski proizvod i dodatne informacije.

(7) Informacije o sadržaju skupova podataka o terenu ili preprekama koji se zasnivaju na objektima se opisuju u vidu:

- a) aplikacione šeme, koja obezbjeđuje formalni opis strukture podataka i sadržaj skupova podataka;
- b) kataloga objekata, koji obezbjeđuje semantiku za sve objekte, zajedno sa njihovim karakteristikama i domenima vrijednosti za karakteristike, vrstama relacija nad objektima i operacijama nad objektima, odnosno nasljeđivanja i ograničenjima.

(8) Specifikacije informacionog proizvoda o terenu i preprekama moraju jasno da naznače pokrivanje i/ili vizuelne prikaze koje sadrže i da obezbjede opis svakog od njih, pri čemu se pokrivanje smatra podtipom objekta i može da bude izvedeno iz kolekcije objekata koji imaju zajedničke karakteristike.

(9) Specifikacije informacionog proizvoda o terenu i preprekama sadrže informacije o referentnom sistemu koji se koristi u informacionom proizvodu, što uključuje prostorni i vremenski referentni sistem.

(10) Specifikacije informacionog proizvoda o terenu i preprekama identifikuju zahtjeve kvaliteta podataka za svaki informacijski proizvod, što podrazumjeva prikaz prihvatljivih nivoa kvaliteta i odgovarajućih mjera za kvalitet podataka, koji obuhvata sve elemente i pod-elemente kvaliteta podataka.

(11) Specifikacija informacionog proizvoda o terenu uključuje prikaz načina prikupljanja podataka koji predstavlja opšti opis izvora i postupaka koji se primjenjuju za snimanje podataka o terenu.

(12) Principi i kriterijumi koji se primjenjuju za održavanje skupova podataka o terenu i preprekama se obezbjeđuju specifikacijom podataka, uključujući učestalost sa kojom se informacijski proizvod ažurira, pri čemu je od posebnog značaja informacija o održavanju skupova podataka o preprekama i naznaka principa, metoda i kriterijuma koji se primjenjuju na održavanje podataka o preprekama.

(13) Specifikacija informacionog proizvoda za teren sadrži informaciju o tome da li su podaci sadržani u skupovima podataka predstavljeni kao grafički prikaz, nacrt ili slika.

(14) Specifikacije informacionog proizvoda o terenu i preprekama sadrže i informaciju o dostavljanju proizvoda, uključujući informacije o formatima i medijima za dostavljanje.

(15) U specifikacije informacionih proizvoda se uključuju osnovni elementi meta-podataka za teren i prepreke, kao i dodatne stavke meta-podataka koje treba da budu obezbjeđene, zajedno sa formatom i kodiranjem meta-podataka.

(16) Specifikacija informacionog proizvoda o preprekama, podržana geografskim koordinatama za svaki aerodrom koji je uključen u skup podataka, opisuje:

- a) Oblasti 2a, 2b, 2c, 2d;
- b) ravan putanje polijetanja;
- c) površi za ograničavanje prepreka.

Član 42.
(Kartografski podaci o aerodromu, zahtjevi za pružanje)

(1) Kartografski podaci o aerodromu trebaju biti podržani podacima o terenu i preprekama u elektronskom obliku za Oblast 3 kako bi se osigurala konzistentnost i kvalitet svih geografskih podataka koji su povezani sa aerodromom.

(2) Zahtjevi za tačnošću i integritetom vezani za kartografske podatke o aerodromu sadržani su u ICAO Aneksu 14, Tom I, Dodatak 5 (*ICAO Annex 14 – Aerodromes, Volume I, Appendix 5*).

Član 43.
(Kartografski podaci o aerodromu, specifikacije proizvoda)

(1) Za specifikaciju kartografskih podataka o aerodromu kao referentni okvir koristiće se serija standarda ISO 19100.

(2) Kartografski podaci o aerodromu biće opisani kao u seriji standarda ISO 19131.

Član 44.
(Baza kartografskih podataka o aerodromu, sadržaj i struktura seta podataka)

(1) Sadržaj i struktura seta kartografskih podataka o aerodromu biće definisana u formi kataloga karakteristika.

(2) Kartografski podaci o aerodromu sadržavaće kartografske podatke o aerodromu koji se sastoje od kataloga karakteristika.

(3) Kartografski metapodaci o aerodromu biće u skladu sa serijom standarda ISO 19115.

Član 45.
(Prestanak važenja)

(1) Stupanjem na snagu ovog pravilnika prestaje da važi Pravilnik o uslugama vazduhoplovnog informisanja u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 33/13 od 30.04.2013. godine).

Član 46
(Stupanje na snagu)

Pravilnik stupa na snagu osmi dan od dana objavljivanja u „Službenom glasniku BiH“.

Broj: xx-xx-xx-x-xxx-x/xx
Banja Luka, xx.xx.2017. године

Generalni direktor
Đorđe Ratkovića

PRILOG I – KLASIFIKACIJA REZOLUCIJE OBJAVLJIVANJA I INTEGRITETA VAZDUHOPLOVNIH PODATAKA
Tabela broj 1 – Geografska širina i dužina

<i>Geografska dužina i širina</i>	<i>Publikacija Rezolucija</i>	<i>Klasifikacija integriteta</i>
<i>Granične tačke regiona letnih informacija</i>	<i>1 min</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Granične tačke P, R, D zona (izvan granica CTA/CTR)</i>	<i>1 min</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Granične tačke P, R, D zona (unutar granica CTA/CTR)</i>	<i>1 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Granične tačke CTA/CTR</i>	<i>1 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Rutna navigaciona sredstva, tačke ukrštanja, putne tačke, tačke na poziciji čekanja STAR/SID tačke</i>	<i>1 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Prepreke u Oblasti 1 (cijela teritorija države)</i>	<i>1 sec</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Referentna tačka aerodroma/helidroma</i>	<i>1 sec</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Navigaciona sredstva na aerodromu/helidromu</i>	<i>1/10 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Prepreke u Oblasti 3</i>	<i>1/10 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Prepreke u Oblasti 2</i>	<i>1/10 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Tačke završnog prilaženje i ostale bitne tačke koje čine postupak instrumentalnog prilaženja</i>	<i>1/10 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Pragovi RWY</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>kritično</i>
<i>Kraj RWY</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>kritično</i>
<i>Pozicije za čekanje za izlazak RWY</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>kritično</i>
<i>Tačke na osi TWY/liniji vodilji ka perkingu</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Linija za označavanje ukrštanja sa TWY</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Linija vođenja ka izlazu</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>bitno</i>
<i>Tačke na parking poziciji/tačke provjere INS</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Geometrijski centar praga TLOF-a ili FATO-a, helidroma</i>	<i>1/100 sec</i>	<i>kritično</i>
<i>Granice platforme (poligon)</i>	<i>1/10 sec</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Platforma za odleđivanje (poligon)</i>	<i>1/10 sec</i>	<i>rutinsko</i>

Napomena: Vidjeti Dodatak 8 ICAO Aneksa 15 (ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services, Appendix 8) za grafičke prikaze površina za prikupljanje podataka o preprekama i kriterijume koji se koriste za identifikaciju prepreka u definisanim područjima.

PRILOG I – KLASIFIKACIJA REZOLUCIJE OBJAVLJIVANJA I INTEGRITETA VAZDUHOPLOVNIH PODATAKA

Tabela broj 2 – Nadmorska/apsolutna/relativna visina

<i>Nadmorska/apsolutna/relativna visina</i>	<i>Rezolucija objavljivanja</i>	<i>Klasifikacija integriteta</i>
<i>Nadmorska visina aerodroma</i>	<i>1 m ili 1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>WGS-84 undulacija geoida na poziciji u kojoj je izmjerena nadmorska visina aerodromahelidroma</i>	<i>1 m ili 1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>Prag RWY ili FATO, neprecizno prilaženje</i>	<i>1 m ili 1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>WGS-84 undulacija geoida na pragu RWY ili FATO, geometrijskom centru TLOF, neprecizno prilaženje</i>	<i>1 m ili 1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>Prag RWY ili FATO, precizno prilaženje</i>	<i>0.1 m ili 0.1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>WGS-84 undulacija geoida na pragu RWY ili FATO, geometrijskom centru TLOF, precizno prilaženje</i>	<i>0.1 m ili 0.1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>Visina preleta praga (visina referentnog datuma), precizno prilaženje</i>	<i>0.1 m ili 0.1 ft</i>	<i>kritično</i>
<i>Prepreke u Oblasti 2</i>	<i>1 m ili 1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>Prepreke u Oblasti 3</i>	<i>0.1 m ili 0.1 ft</i>	<i>bitno</i>
<i>Prepreke u Oblasti 1 (cijela teritorija države)</i>	<i>1 m ili 1 ft</i>	<i>rutinsko</i>
<i>DME/P</i>	<i>3 m (10 ft)</i>	<i>bitno</i>
<i>DME</i>	<i>30 m (100 ft)</i>	<i>bitno</i>
<i>Minimalne apsolutne visine</i>	<i>50 m ili 100 ft</i>	<i>rutinsko</i>

Napomena: Vidjeti Dodatak 8 ICAO Aneksa 15 (ICAO Annex 15, Aeronautical Information Services, Appendix 8) za grafičke prikaze površina za prikupljanje podataka o preprekama i kriterijume koji se koriste za identifikaciju prepreka u definisanim područjima.

PRILOG I – KLASIFIKACIJA REZOLUCIJE OBJAVLJIVANJA I INTEGRITETA VAZDUHOPLOVNIH PODATAKA

Tabela broj 3 – Deklinacija i magnetna varijacija

<i>Deklinacija i magnetna varijacija</i>	<i>Rezolucija objavljivanja</i>	<i>Klasifikacija integriteta</i>
<i>Deklinacija stanice VHF navigacionog sredstva koja se koristi za tehničko podešavanje</i>	<i>1 stepen</i>	<i>bitno</i>
<i>Magnetna deklinacija NDB navigacionog sredstva</i>	<i>1 stepen</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Magnetna deklinacija aerodroma/helidroma</i>	<i>1 stepen</i>	<i>bitno</i>
<i>Magnetna deklinacija antene ILS lokalajzera</i>	<i>1 stepen</i>	<i>bitno</i>
<i>Magnetna deklinacija MLS azimuta</i>	<i>1 stepen</i>	<i>bitno</i>

PRILOG I – KLASIFIKACIJA REZOLUCIJE OBJAVLJIVANJA I INTEGRITETA VAZDUHOPLOVNIH PODATAKA

Tabela broj 4 – Smjer

<i>Smjer</i>	<i>Rezolucija objavljivanja</i>	<i>Klasifikacija integriteta</i>
<i>Segmenti vazdušnih puteva</i>	<i>1 stepen</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Smjer koji se koristi za formiranje rutnih i tačaka u završnoj kontrolisanoj oblasti (TMA)</i>	<i>1/10 stepen</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Segmenti ruta za dolazak/odlazak u završnoj terminalnoj oblasti (TMA)</i>	<i>1 stepen</i>	<i>rutinsko</i>
<i>Smjer koji se koristi za formiranje tačaka u postupcima instrumentalnog prilaženja</i>	<i>1/100 stepen</i>	<i>bitno</i>
<i>Usmjerenje ILS lokalajzera (stvarni)</i>	<i>1/100 stepen</i>	<i>bitno</i>
<i>Usmjerenje nultog azimuta (stvarni)</i>	<i>1/100 stepen</i>	<i>bitno</i>
<i>Smjer RWY i FATO (stvarni)</i>	<i>1/100 stepen</i>	<i>rutinsko</i>

PRILOG I – ZAHTJEVI U POGLEDU KVALITETA VAZDUHOPLOVNIH PODATAKA

Tabela broj 5 – Dužina/rastojanje/dimenzije

Dužina/rastojanje/dimenzije	Rezolucija objavljivanja	Klasifikacija integriteta
Dužina segmenta vazdušnog puta	1/10 km ili 1/10 NM	rutinsko
Rastojanje koje se koristi za formiranje tačaka	1/10 km ili 1/10 NM	rutinsko
Dužina segmenta ruta za dolazak/odlazak u završnoj kontrolisanoj oblasti (TMA)	1/100 km ili 1/100 NM	bitno
Rastojanje koje se koristi za formiranje tačaka u završnoj kontrolisanoj oblasti (TMA) i postupku instrumentalnog prilaznja	1/100 km ili 1/100 NM	bitno
Dužine RWY i FATO, dimenzije TLOF	1 m ili 1 ft	kritično
Širina poletno-sletne staze (RWY)	1 m ili 1 ft	bitno
Rastojanje (od kraja poletno-sletne staze) do izmještenog praga	1 m ili 1 ft	rutinsko
Dužina i širina RWY	1 m ili 1 ft	bitno
Dužina i širina produžetka za zaustavljanje	1 m ili 1 ft	kritično
Rasploživa dužina za slijetanje	1 m ili 1 ft	kritično
Raspoloživa dužina zaleta	1 m ili 1 ft	kritično
Raspoloživa dužina za polijetanje	1 m ili 1 ft	kritično
Raspoloživa dužina za ubrzavanje i zaustavljanje vazduhoplova	1 m ili 1 ft	kritično
Širina pojasa poletno-sletne staze	1 m unu 1 ft	bitno
Širina rulne staze	1m unu 1 ft	bitno
Širina pojasa rulne staze	1 m unu 1 ft	bitno
Udaljenost antene ILS lokalajzera do kraja RWY	1 m unu 1 ft	rutinsko
Udaljenost antene putanje poniranja ILS od praga duž ose	1 m unu 1 ft	rutinsko
Udaljenost ILS markera od praga	1 m unu 1 ft	bitno
Udaljenost antene ILS DME od praga duž ose	1m unu 1 ft	rutinsko
Udaljenost antene azimuta MLS do kraja RWY	1 m unu 1 ft	rutinsko
Udaljenost antene nadmorske visine MLS od praga duž ose	1 m ili 1 ft	rutinsko
Udaljenost antene MLS DME/P od praga duž ose	1 m ili 1 ft	bitno

PRILOG II – INFORMACIJE KOJE SE OBJAVLJUJU AIRAC SISTEMOM

DIO 1

1. Uspostavljanje, ukidanje ili značajne planirane promjene (uključujući i probne operacije) koje se primjenjuju na:

1.1 granice (horizontalne i vertikalne), propise i procedure primjenljive na:

- a. oblasti informisanja vazduhoplova u letu (*FIR*);
- b. kontrolisane oblasti;
- c. kontrolisane zone;
- d. savjetodavne oblasti;
- e. *ATS* rute;
- f. stalne opasne, zabranjene i ograničene zone (uključujući vrstu i period aktivnosti, ako su poznati) i *ADIZ*;
- g. stalne oblasti ili rute ili dijelovi ruta na kojima je moguće presretanje.

1.2 pozicije, frekvencije, pozivni znakovi, poznate neregularnosti i periodi održavanja radio-navigacionih uređaja i sredstava komunikacije i nadzora;

1.3 postupke čekanja i prilaženja, postupke dolazaka i odlazaka, postupke za smanjenje buke i bilo kojie druge značajne *ATS* postupake;

1.4 prelazne nivoe, prelazne apsolutne visine i minimalne sektorske apsolutne visine;

1.5 meteorološke uređaje (uključujući i emitovanje/emisije) i postupke;

1.6 poletno-sletne staze i sate za zaustavljanje;

1.7 rulne staze i platforme;

1.8 aerodromske operativne procedure na zemlji (uključujući postupke pri smanjenoj vidljivosti);

1.9 prilazna svjetla i svjetla poletno-sletne staze;

1.10 aerodromske operativne minimume, ako ih objavi država;

DIO 2

2. Uspostavljanje, ukidanje i unaprijed predviđene značajne promjene koje se odnose na:

2.1 pozicije, visine i osvijetljenost navigacionih prepreka;

2.2 radno vrijeme aerodroma, sredstava i službi;

2.3 carinsku, pasošku i zdravstvenu službu;

2.4 privremene opasne, zabranjene i ograničene zone i opasnosti po vazдушnu plovību, vojne vježbe i grupno letenje vazduhoplova;

2.5 privremena oblasti ili rute ili njihove dijelove na kojima postoji mogućnost presretanja.

DIO 3

3. Uspostavljanje i unaprijed predviđene značajne promjene koje se odnose na:

3.1 nove aerodrome namjenjene obavljanju međunarodnog IFR saobraćaja;

3.2 nove poletno-sletne staze namjenjene za obavljanje IFR saobraćaja na međunarodnim aerodromima;

3.3 izradu i strukturu mreže ruta vazdušnog saobraćaja;

3.4 dizajn i strukturu seta terminalnih procedura (uključujući promjene smjerova u proceduri nastalih promjenom magnetne deklinacije);

3.5 okolnosti navedene u stavu (1) ovog člana, ako je njima zahvaćena čitava teritorija države ili bilo koji njen značajan dio ili ako se zhatjeva koordinacija između susjednih država.